

O‘ZBEK MAHALLASIDA ESTETIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS JIHLTLARI

Quvvatov Sardor Isomiddinovich

O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti o‘qituvchisi

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В УЗБЕКСКОЙ МАХАЛЛЕ

Кувватов Сардор Исомиддинович

*Преподаватель Узбекско-Финляндского педагогического
института*

FEATURES OF THE FORMATION OF AESTHETIC EDUCATION IN THE UZBEK MAHALLA

Kuvvatov Sardor Isomiddinovich

Teacher of Uzbekistan-Finland Pedagogical Institute

sardor@gmail.com

<https://orcid.org/0220-0024-0300-0333>

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek mahallasida estetik tarbiyani shakllantirishning ba’zi bir jihatlari bayon etilgan. Estetik tarbiyaning yosh avlod tarbiyasida tutgan o‘rni, uni shakllantirish omillari estetik jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mahalla, jamiyat, estetika, estetik tarbiya, yoshlar, go‘zallik, estetik madaniyat, estetik ong.

Аннотация. В данной статье описаны некоторые аспекты формирования эстетического воспитания в узбекском махалле. Эстетически анализируется роль эстетического воспитания в воспитании молодого поколения и факторы его формирования.

Ключевые слова: махалле, общество, эстетика, эстетическое воспитание, молодежь, красота, эстетическая культура, эстетическое сознание.

Annotation. This article describes some aspects of the formation of aesthetic upbringing in the Uzbek mahalla. The role of aesthetic upbringing the upbringing of the younger generation and the factors of its formation are analyzed aesthetically.

Key words: mahalla, society, aesthetics, aesthetic upbringing, youth, beauty, aesthetic culture, aesthetic consciousness.

Kirish. Kishilik jamiyati taraqqiyotining har bir bosqichida ta’lim-tarbiya ishlari har qanday jamiyat, davlat taraqqiyotini belgilab berishi bilan xarakterlanadi. Tarbiya ishlariga e’tibor bermagan jamiyat, millat, mahalla, oila oxir oqibatda ma’naviy qashshoqlikka yuz tutib boraveradi. Ayniqsa, globallashuv jarayonida mazkur masalaga e’tibor qaratmaslik ijtimoiy-ma’naviy inqirozning bosh omiliga aylanadi.

XXI asr “axborot asri” ekanligini inobatga olgan holda shuni aytish mumkinki, “Bugungi tez o‘zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi, buyuk imkoniyatlar ochmoqda,

- deydi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyev. Shu bilan birga, ularni ilgari ko‘rilmagan turli yovuz xavf-xatarlarga ham duchor qilmoqda. G‘arazli kuchlar sodda, g‘o‘r bolalarni o‘z ota-onasiga, o‘z yurtiga qarshi qayrab, ularning hayotiga, umriga zomin bo‘lmoqda. Bunday keskin va tahlikali sharoitda biz ota-onalar, ustoz-murabbiylar, jamoatchilik, mahalla-ko‘y bu masalada xushyorlik va ogohlilikni yanada oshirishimiz kerak. Bolalarimizni birovlarining qo‘liga berib qo‘ymasdan, ularni o‘zimiz tarbiyalashimiz lozim” [1-3]. Darhaqiqat, farzandini dunyoga keltirgan har qaysi ota-ona

uning jismonan sog'lom, aqlan teran, yetuk, komil inson bo'lib yetishishi va baxtli hayot kechirishini xohlaydi. Kelajakda farzandlarini jamiyat hayotida o'z o'rnini topib, unga rahmatlar olib kelishlarini va bundan g'urur tuyg'usini tuyushni istashadi. Aksincha, yaxshi tarbiya topmagan farzandlar qilmishi ota-onaga isnod, uyat keltirib, ularning qaddini bukadi. Bu ikki jarayonning qay darajada namoyon bo'lishi jamiyat, mahalla va oilada beriladigan tarbiyaga bog'liqligini anglash qiyin emas. Bu borada Kaykovusning quyidagi fikrlari o'rinalidir: "Farzandga adab, hunar o'rgatmakni meros deb bilg'il. Agar sen xoh unga adab o'rgatg'il, xoh o'rgatmag'il, turmush mashaqqatlarining o'zi unga o'rgatur. Undoqkim debdurlar, ota-ona tarbiyalamasa, kecha-kunduz uni tarbiyalaydurlar"[2-87].

Adabiyotlar tahlili. Hozirgi davr ijtimoiy muammolarni insoniyat foydasiga hal etishga harakat qilib, jahonning barcha davlatlarida tarbiyaga, xususan nafosat tarbiyasiga bo'lgan munosabat o'zgarmoqda. Voqe'likdagi barcha narsa va hodisalarni nafosat qonuniyatlari asosida boyitish, sevinch va quvonch manbaiga aylantirish barcha xalqlarning orzu-umidi sanaladi. Ma'naviy madaniyat inson tomonidan yaratilgan ma'naviy boyliklarni, badiiy va san'at asarlarini, axloqiy va estetik qarashlarni o'z ichiga oladi. Shular asosida nafosat tarbiyasini takomillashtirish, yosh avlodni yuksak vatanparvarlik va ma'naviy estetik ruhda tarbiyalash, ma'naviy barkamol insonni voyaga yetkazish bugungi kundagi dolzarb vazifadir. Agar biz ta'lim-tarbiya, madaniyat va ma'naviyat sohasidagi ishlarimizni aniq tizim asosida tashkil etib, ularning samaradorligini oshirmasak, ertangi kunimizni ko'rolmaymiz, o'z maqsadlarimizga yetolmaymiz. Bu borada «Bir bolaga yetti mahalla ham ota, ham ona» degan shior doimiy kun tartibida turishi lozim. Biz yoshlarimizni milliy va umumbashariy qadriyatlar ruhida tarbiyalash uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etishimiz zarur.[3-349]

Muhokama. Binobarin, yuksak estetik madaniyatni jamiyatda qaror topdirish uchun "azaliy qadriyatlarimizga suyanib, shu bilan birga taraqqiy topgan davlatlar tajribasini hisobga olgan holda"[4-3] yangicha turmush tarzini, moddiy va

ma'naviy boyliklarni yaratish va iste'mol qilish borasidagi muayyan malakalarni egallashimiz zarur. Bunday estetik faoliyatga moddiy va ma'naviy boyliklarni yaratish, ishlab chiqarish va ilm-fan yutuqlari, oila, turmush estetikasi, ta'lim tizimi, umuminsoniy madaniyatlarni o'rganish va hokozolar kiradi.

Ma'lumki, farzand dunyoga kelgandan to voyaga yetgunga qadar, uning ehtiyojlarini qondirish va tarbiyasida, xususan estetik tarbiyasida oila, mahalla, ta'lim muassasalari birdek mas'ul bo'lishi yosh avlodni tarbiyalashdagi eng muhim jihatlardan sanaladi.

Estetik tarbiya mohiyatan insoniy ideal bilan bog'liq bo'lib, estetik ideal egasi nafis didga, pokiza tuyg'ularga egaligi bilan ajralib turadi. Ma'lumki, shaxs ijtimoiy taraqqiyotning turli xil jabhalarida bevosita va bilvosita ishtirok etadi va faoliyat olib boradi, shaxs bu bilan ijtimoiy taraqqiyotning estetik subyektiga aylanadi. Shunga ko'ra, aytishimiz mumkinki, jamiyatda yashayotgan biror-bir shaxs estetik jarayonlardan chetda turmaydi, aksincha, o'zining muayyan xatti-harakati bilan mazkur jarayonlarga u yoki bu darajada ta'sir ko'rsatadi. Estetik tarbiyaning maqsadi ana shunday ta'sirlarni go'zallik, ulug'vorlik, fojaviylik, kulgililik asosida yo'naltirishdan iborat[5-174].

Yosh avlodga tarbiya berish jarayonida xushmuomalalik, rostgo'ylik, halollik, vatanparvarlik, insonparvarlik kabi pozitiv axloqiy me'yor va tamoyillar bilan bir qatorda go'zallik, ulug'vorlik kabi estetik tushunchalarning mohiyatini ham bolaning ongiga singdirib borish lozim. Binobarin, ota-onalarning farzandlariga ularning qiziqishlarini hisobga olgan holda badiiy-rasmiy ertak kitoblar, rangli qog'oz va qalamlar, plastilinlar, bolaning yoshiga mos bo'lgan multfilmlar to'plamini olib kelib berishlari estetik tarbiyaning muhim omili sanaladi. Shuningdek, bolaning tabiat qo'ynida bo'lishi, uning go'zalligidan bahramand bo'lishi uning ruhiyatida tabiatga bo'lgan muhabbat, go'zallik tushunchasining shakllanishiga olib keladi.

Ma'lumki, o'zbek xalqining ma'naviy-axloqiy qadriyatlari, uning madaniyati, an'analari, urf-odatlarini ko'p asrlar davomida aynan mahallada

shakllanadi va saqlab kelindi. Bugungi kunda o'sib kelayotgan avlod mana shu qadriyatlar asosida tarbiyalanmoqda [6-7]. Xususan, mahallaning shaxs estetik tarbiyasida tutgan o'rni juda muhim sanaladi. Mahalla bugungi kunda birinchidan, shaxsning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirishga yordam bersa, ikkinchidan, axloqiy-estetik dunyoqarashining shakllanishiga ko'maklashadi. Shuningdek, mahalla shaxs nafosatli tarbiyasiga yaqindan ta'sir ko'rsata olishi bilan boshqa omillardan ajralib turadi. Mahalla obodligi, ko'rkamligi, kishilarning ahilligi, o'zaro muomala munosabatlarining qay darajada ekanligi, avvalo, o'sha mahalladoshlarning tarbiyasi, xususan, estetik tarbiyasi asosida belgilab beriladi.

Mahallalarimizda yashayotgan har bir inson baxtli yashashga, hayotini mazmunli o'tkazishga intilishi bilan birgalikda, u doimo o'z turmushi shirin bo'lishini, hayoti ezgulik va go'zallikka boy manzaralar bilan o'tishini orzu qiladi. Shuning uchun kishilik jamiyati vujudga kelganidan boshlab nafosat olamining mohiyati, ma'no va mazmunini anglab yetishga intilib kelingan. Inson o'z amaliy faoliyati bilan voqelikni o'zlashtirib, uni o'zgartirishga harakat qiladi. Voqelikdagi go'zallik va xunuklik, kulgulilik va fojiaiviylikni bir-biridan farqlab, dunyoning asl mohiyati qandayligini anglaydi. Bular barchasi kishining yashashi uchun zarur bo'lgan talab va ehtiyojlar asosida amalga oshadi. Mana shunday his-tuyg'ular, kechinmalar estetik tarbiya jarayonida amalga oshadi. Estetik tarbiya masalasini gapirganda estetik omillarni ham hisobga olish lozim. Estetik tarbiyani bola ongiga singdirishda muayyan estetik fazilatlarini anglab yetish va shu asosda tarbiya jarayonini olib borish maqsadga muvofiqdir. Shunday qilib, estetik tarbiya hech qachon kishidan muayyan vaqtni talab qilmaydi. Balki har bir bosgan qadamimizda xilma-xil xususiyatlar bilan hayotimizda hamrohimiz bo'lib boraveradi va bizni yuksak mas'uliyat, chidamli va bardoshli bo'lishga chorlaydi.

Estetik tarbiya kishilarda estetik his, estetik ong va estetik munosabatni shakllantirishga qaratilgan tarbiyaning alohida shaklidir [7-466]. Estetik tarbiyani mehnat tarbiyasining ajralmas bir qismi sifatida ham tushunish mumkin. Kishilarda

estetik his-tuyg'u, estetik did, estetik ideal kabi estetik ong unsurlarining shakllanib borishi estetik tarbiyaning rivojlanishu uchun zamin yaratadi. Estetik tarbiya asosida hayotdagi va san'atdagi go'zallikni to'g'ri idrok etish, kishilardagi estetik ehtiyojlarni tarbiyalab voyaga yetkazishda mahalla, oila, ta'lim muassalarining o'rni muhim.

Mahallalarda, oilada ulg'ayayotgan bolalarni yoshligidan boshlab tabiat va san'at go'zalligi olamiga olib kirish bilan birgalikda, kuy, musiqa ohangi, nafis gullar tarovati va chiroyi, san'at asarlari kabi pozitiv omillar bilan tarbiyalash masalaning muhim tomonidir. Estetik tarbiyaning funksiyasi obyektiv olam go'zalligi xilma-xil ko'rinishlarini ajratib yoshlar dunyoqarashini nafosat tuyg'ulari bilan boyitib borishdan iboratdir. Estetik tarbiya kishilarning bir-biriga o'zaro munosabatini aqliy, axloqiy, jismoniy jihatdan tarbiyalashda katta ahamiyatga ega. Voqelikni mushohada etish, jamiyatdagi xilma-hil ehtiyojlarni qondirishda estetik tarbiya kishiga ruhiy quvvat bag'ishlaydi. [8-116].

Estetik tarbiyani olib borishda, estetik qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirishda, o'tmish madaniyatimiz va milliy estetik tarbiyamizni bir-biri bilan garmonik tarzda olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Estetik tarbiya badiiy tarbiya bilan doimo aloqada bo'lib keladi. Badiiy tarbiya ijod jarayonidagi rang-barangliklar olamini inson tomonidan estetik tarzda anglash va o'zlashtirishning bir qismidir. Estetik tarbiya esa, jamiyatda ma'naviy muhitni paydo qilishga ko'mak beruvchi muhim unsur bo'lib, u insonning didini shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi hamda ana shu orqali insonni jamiyat munosabatlariga yaqinlashtiruvchi kuchdir [9-159].

Natija. Mahalla strukturasi muhim elementi bo'lgan oiladagi milliy-badiiy qadriyatlarning rivojlanishi bevosita dunyodagi boshqa xalq oilalariga o'xshamas tomonlari bilan ajralib turadi. Chunki, o'zbek xonadonlarida farzandlarga estetik tarbiya berish va estetik didni shakllantirish o'ziga xos jihatlarga ega. Bugungi yosh avlod estetik madaniyatini yuksaltirishda birinchi galda ota-onaning ibratli hayot tarzi, mehnatga, hayotga, jamiyatga bo'lgan munosabatlari, bilim va madaniyat darajalari,

mustaqillikni mustahkamlashga qaratilgan dunyoqarashi katta ahamiyatga ega [10-50]. Ispaniyalik bir faylasuf olim jahondagi ko'plab xalqlarning milliy an'analarini, axloqiy-estetik tarbiyasini o'rganib, Toshkent, Samarqand, Buxoro shaharlarida ham bo'ladi hamda o'z vataniga qaytgach, "Hozirgacha o'rgangan, tadqiq qilgan barcha ishlarimni o'n besh yoshli o'zbek qizalog'ini o'rnidan turib, qo'lini ko'ksiga qo'yganchoy uzatishdagi odobiga, nazokatiga almashtirishga rozi edim"[11-328] deb aytadi. Faylasufning fikrlaridan anglashimiz mumkinki, o'zbek oilasidagi estetik tarbiyaning yoshlar ongiga singdirilishi samimiyatga, yuksak iltifotga, mehmonni kutishga, shirinso'zlik bilan ularni kuzatishga va hokazolarga bo'lgan munosabatini tarbiyalash orqali turmush estetikasini shakllantirishga xizmat qiladi.

O'zbek mahallasida estetik tarbiyani shakllantirish masalasi milliy qadriyatlarimiz va undagi insoniylik tamoyillari bilan bog'langan. Bolalarni estetik tarbiyalash, ularning aqliy, axloqiy, jismoniy yuksalishida katta rol o'ynaydi. Insonning estetik tarbiyasi uning madaniyati va ma'naviyatida namoyon bo'lar ekan, u doimo shular asosida go'zallikni his qilish, nafosat olami chiroyidan bahramand bo'lish, yaxshi fazilat va xislatlarga ega bo'lish kabi tuyg'ularni o'zida mujassam etmogi lozim. Shu boisdan insonning estetik tarbiyasi mukammal va serjilo ko'rinishga ega bo'lishi uning ma'naviy-madaniy jihatlariga bevosita bog'liqdir. Bular orqali inson faqatgina go'zallikni his etib qolmasdan, balki o'zida yuksak hissiyot, odat, ko'nikma va malakalarni rivojlantiradi.

Xulosa. Kishilarda estetik tarbiyani shakllantirishda bir qancha omillar mavjud bo'lib, ular mohiyatan qator funksiyalarni bajarish bilan ijtimoiy-ma'anaviy hayotda in'ikos etadi. Mahalla shaxs estetik tarbiyasiga yaqindan ta'sir ko'rsata olishi bilan boshqa omillardan farq qiladi. Binobarin mahalla o'z navbatida o'z oldigan qo'ygan ezgu, yuksak maqsadlarni bajarishi bilan zamonaviy insonni estetik jihatdan tarbiyalaydi. Xususan, mahalla o'ziga qarashli hududning tozaligi, obodligi, ko'rkamligini hamda fuqarolarning hamjihatligini ta'minlashi bilan voqe'likni

estetiklashtiradi. Mahalla toza, ozoda, sarishta bo'lsa nafaqat o'sha mahallada yashaydigan kishilarning, balki shu mahallaga tashrif buyurgan kishilarning ham ko'zi quv naydi, kayfiyati ko'tariladi, ruhiyatida optimist his-tuyg'ular yuzaga keladi. Bu holat esa, go'zallik, ulug'vorlik tushunchalarini kishi ongida shakllantirishga yordam beradi. Masalaga diniy jihatdan yondashadigan bo'lsak, Islom barchamizga yashayotgan joylarimizning toza, ozoda bo'lsihi, ichimlik suvimizning beg'ubor, o'zimizning esa pokiza yurishimizga buyuradi hozirgi paytda ozodalik va pokizalik qoidalariga rioya qilish yanada muhimroqdir [12-8]. Shuningdek, mahallalardagi tinch va osoyishta hayotni ta'minlash, oilalarni mustahkamlash chora tadbirlarini ko'rish, yetimlar va yolg'iz qolgan fuqarolarga mehr-muruvvat ko'rsatish, fuqarolarning o'zini-o'zi boshqarishga doir intilishlarini qondirish kabi serqirra jamoaviy boshqaruv ham mahalla fuqarolar yig'inlari faoliyatining asosiy yo'nalishini tashkil etishi [13-48] muhim ahamiyat kasb etadi. Mahalla go'zalligi, obodligi, fuqarolarning osoyishta, hamjihat hayot kechirishlari mahalla turmush go'zalligining in'ikosidir.

Yuqoridagi fikr-mulohazalardan kelib chiqqan holda xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, mahalla yoshlarda turmush estetikasi va estetik tarbiyani shakllantituvchi asosiy omil hisoblanishi bilan bir qatorda o'ziga qarashli hududning tozaligi, obodligi, ko'rkamligini hamda fuqarolarning hamjihatligini ta'minlab beradi. Shuningdek, mahallada estetik tarbiyani shakllantirish orqali xalqimizning turfa xil urf-odatlar, an'analar, marosimlar, to'y-u tantanalar etno-estetik qadriyat tarzida baholanadi va ularni o'tkazishda turli dabdabaga va isrofgarchilikka yo'l qo'ymasdan turib chiroyli, tartibli o'tkazishga yordam beradi.

Adabiyotlar

1. Ш.М.Мирзиёев. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. Самарқанд газетаси, №99, 2016-йил 10-декабр, 3-бет
2. Кайковус. Қобуснома. Т.: "Истиклол", 1994. 87-б

3. Мирзиеев Ш, Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз, Тошкент - «Ўзбекистон» - 2017, 349-350- б
4. И.А. Каримов. Юксак маънавият-енгилмас куч. Т.: «Маънавият», 2008, 3-б.
5. Abdulla Sher, Bahodir Husanov, Estetika, Toshkent O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010, 174-b
6. Saidov A, Mahalla – umumiy uyimiz, Ijtimoiy fikr. Inson huuqlari. 2003-yil, 1-son, 7-b
7. Falsafa qomusiy lug'at, Toshkent,; 2004, 466-b
8. G'aybullayev O., Estetika, Samarqand – 2004, 116-b
9. Abdulla Sher, Bahodir Usmonov, Erkin Umarov. Estetika. Toshkent 2008, 159-b.
10. G'aybullayev O, Globallashuv jarayonida shaxs estetik madaniyatining milliy va mafkuraviy ko'rinishlari, SamDU ilmiy axborotnoma, 2016-yil, 4-son, 50-b
11. P. Мавлонова, О. Тўраев, К. Холикбердиев. Педагогика. -Т., «Ўқитувчи», 2001, 328-бет.
12. Sog'lom turmush tarzi islom dini nigohida, Т.: 2021, 8-b.
13. Qirg'izboyev M, Ota-Mirzayev O, Mahalla – va aholining ijtimoiy himoyasi, Ijtimoiy fikr. Inson huuqlari. 2007-yil, 4-son, 48-b.

